

THE WORD CREATION OF GEORGE S. RAKOVSKI IN THE POEM "FOREST PASSENGER"

Albena Baeva

Bishop Constantine Preslavski School, Shumen, Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: Subject of the article are observations on the vocabulary of the poem "Forest Passenger" by Georgi Stoykov Rakovski. The means by which the creator creates not only new words but also contributes to the emergence of new meanings is sought. Particular attention is paid to the so-called "etiology" - the resumption of some old meanings of individual lexmas.

Keywords: wordliness, etiology

СЛОВОТВОРЧЕСТВОТО НА ГЕОРГИ С. РАКОВСКИ В ПОЕМАТА „ГОРСКИ ПЪТНИК“

Албена Баева

ШУ „Епископ Константин Преславски“, Шумен, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: Предмет на статията са наблюдения върху лексиката на поемата „Горски пътник“ от Георги Стойков Раковски. Търсят се средствата, чрез които създателят създава не само нови думи, но и допринася за появата на нови значения. Особено внимание се обръща на така наречената „етиология“ - възобновяване на някои стари значения на отделните лексми.

Ключови думи: многословие, етиология

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В последните десетилетия се появиха изследвания, свързани с историята на българския език. Част от тях са посветени на лексиката и на отделни творци. В много проучвания се описват новите думи, плод на творчеството на един или друг възрожденски автор. Върху творчеството на Георги Сава Раковски има относително пълно изследване на лексиката от Е. Михайлова (1970). Авторката отбелязва 3693 лексикални единици, като разпределя лексиката по групи – народна, книжовна, неологизми. Въз основа на този анализ заключава, че основата на езика на Раковски в „Горски пътник“ е народна и опровергава схващането, че езикът му е архаичен и чрез него се е върнал векове назад. Архаичността е външна страна на езика на твореца (Михайлова 1970: 612).

Целта, която си поставяме с тази работа, е да разгледаме особеностите на лексиката на поемата „Горски пътник“ и да се опитаме да отговорим на въпроса, който неминуемо възниква при двете противоположни схващания – архаичен или не е езикът на поета в поемата. Върху лексиката от църковнославянски произход не ще се спираме подробно, за която справки могат да се направят в посочената статия на Е. Михайлова. Ще отбележим някои църковнославянизми: доколе, аки, горше, тогдa, же, прошествие, пришествие, дълги форми на прилагателни имена, сравнителни степени с все и пре – прехрабрий, всепокорни, падежни форми и др. (вж. Баева 2009: 353-367). Езикът на Г. С. Раковски в „Горски пътник“ може да се определи като смесен.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Неологизмите на Раковски според Е. Михайлова са 90. Ето някои примери:

Человеци кто с` успели

с вежество и юнаштво – вежество от зная – знание

Мъртъв несвестен долу паднах,

аки гръмонос силно м` удари ,

мрачно покри ме тъмни въздух! – гръмонос – сложна дума, гръм.

Тряснаха гръмоноснии пушки – гръмоноснии, както горе, но тук може да се каже носещи гръм.

пред пещерско входуствие драго – входуствие – сложна дума, вход.

Тихом се върнаха прегледачи – прегледач – разузнавач.

Част от неологизмите на Раковски са сложни думи. Образуването на сложни думи е характерна особеност на литературата през Възраждането.

Употребата на църковнославянски и словотворчеството е характерно за възрожденската литература. Но то се изразява не само в образуването на неологизми. Характерен процес и у Г. С. Раковски е творене по думи основно от църковнославянски, които придобиват смесена форма чрез различни средства – суфиксация, съкращаване или промяна на формата чрез окончания. Например – в жалост погряжен (потопен), тяло животен (жизнен) дух не движеше, стара обграда (ограда) там се отлича (различава), пътек` емнахме (взехме) старопланински, за време г` е в примирност (примирие) държала, горди же гърци впаднали (паднали) бяха, вечни покой (спокойствие) бедности лек, впадна (падна) в оскъдност, бясна ги тлее (погубва) зловна десница, в нози затекли (загнили) месо им пада, тлееха (гниеха) гладни, ненахранени, вързани висяха от свод провесно (провесени), ключове тежки дръннаха тътно (от тътен), наше страдание до тях доспява (достига), умно душевное дойлище (доилище), прочай (цсл. друг) же остана дружина / другаде сбития (случване, събдяване) щат приказа (ще покажат), никой да го двигне (вдигне) не смислил, огнем го съжегали (изгорили) конечно, в пъприц` усърдно ще да внидат (влязат), жалостно почна да им беседи (говори), нижна (долна) покорност, свободи врази да одолея (победа), търпение скотское докогда (докога), блестяен (блестящ) водопад, храборно (храбро) и ми да победиме, буйни да гледам планини взорно (от взор), на гърбинака (гърб) в планина стръвна, в дела юнашка го устрабява (укрепява), зорная влага.

Такъв тип употреба на лексиката, която е много характерна за поемата, безспорно затруднява съвременното ѝ разбиране, за което допринасят и инверсиите, и съкращаванията по гръцки образец.

Друго характерно за лексиката на Георги Раковски в „Горски пътник“ е успоредната употреба на църковнославянска дума и народна или заемка с еднакво или близко значение. Напр. път – поприще, пряпорец – хоръгва, пищов – самокрес и др.

В път! В пришествие! В друго пъприще!

всяко цветеше там художество!

Природ` изкуству се покорила...

дивн` естество беше просветляло...

там природа посяла беше.

гледаше вся отдална вървица,

окръстн` обозря места наряд,

вся же опасна горска пътища.

Трудове бог ни благословеше,

спор и всякое изобилие.

всякому странен и непознат..

Напред вървеше млад войвода,

храбър потом хоръговоносец,

носеше он зелена хоръгва,

крепък избран знаменосец.

впадна в оскъдност, в крайно бедство...

влага отровна, смрад же ядовна!

Бедни убоги сме работници.

От суеверия пустоверци...

Глоти и сбирцини от кръвници...

Употребата на дублетни форми или на синоними също е широко разпространена през Възраждането.

Словотворчеството на Г. Раковски, което не е само неологизми, но и посоченото средство за създаване на думи върху основата на църковнославянски, употребата на дублети и синоними, създава особен смислов ефект, който условно може да се нарече етимологизация, т. е. изразяване на стари значения на думи, които не винаги съвпадат абсолютно с църковнославянските. На този процес съдейства и засилената употреба на имена със суфикс -ище, не винаги с увеличителен значение – седалище, вървище, бойлище, доилище, игрално, сънмище, купище, пътище, бранище, лесище, водилище, просторище, които откриват старото местно значение, и честата употреба на думи от лексикални гнезда на губя – губителство, губител, губителско (стидно е мне иго губителства!), гриза и др., свързани с основната идея на Раковски. От друга страна, употребата и на „чисти“ с оглед на значението непроменени думи от църковнославянския език (напр. високопарни (които летят високо) птици соколи, спасно (спасително) прибежище, наред с ест и спасителна надежда, презърлив (горд), поднебесна (земя) и мн. др.), доспява, прошествие, сян, сетование безспорно архаизират езика. Георги Раковски използва многозначни думи от църковнославянски в различните им значения, напр.: страст – славни витязи се показвали, / страст е владяла в тях благородна! – страст – желание за борба в контекста; страст отмъщения ги движала; четири разстоява пъприща, поприще – път (горе) и мярка за дължина в контекста, хитрост – от хитри (мъдри, вещи) старци благоразумни, Тогда

владела храброст, мъжество, / днес хитрост и гнусна лукавщина!, сласт – Янтра г` облива сластно (изобилно), поле зелено сластно росят, прелест – хитрост и др. , което отваря смислово измерение към началата на езика, както употребата на инфинитивни форми – внити и др. придават архаичен оттенък на езика на Г. Раковски. Друг резултат от словотворчеството на поета е, че от гледна точка на възприемането не се прави разлика между народна и църковнославянска, както и новообразувана лексика. Напр.

С разширна крила ноц мраконосна
земно полкръжие покриваше!
Сама наслада он с` имаше
кажди ден гости да изпроважда,
богу се за то само молеше,
често да му ги он проважда!
в път се запряха в окомигване...
зверюве бесни, лик разпръснаха...

Народните думи изпроважда, проважда, проминуваше, дочекваше, както и се споменува, минува, наследува, архаизмите лик (цсл. хоро), окомигване (миг), полкръжие, образувана по църковнославянски, не се различават при възприемането по произход, върху всички се отразява архаизацията на лексиката в поемата на Г. Раковски. Ако към така разкритите процеси на архаизация се добавят и граматичните средства за архаизация, ясно е, че цялостното впечатление е за стар език.

Раковски използва и някои стилистични средства в поемата си. Анафори, епифори, перифрази – ношно светило, дневно светило, но най-често си служи с етимологични фигури и полиптиоти: вечни са наши врази враждебни; Силна е зла ръка злодейска!; в тъмна тъмница бичъм м` управи!; искаха винение от невинност; Нест ли всегашна тежка тегота“; живели са живот с веселие; на сърце ме зла грижа гризеше; весело днес да развеселиме; милост умилно му поисках; славно прославими родолюбци, плащаме лихва и върху лихва и др. Среща се и параномаза: гарвани грозни; грозно горчиво всегашно бедство; худо художество те търпят! У Раковски, характерните за цялата ни възрожденска литература двойки думи – близки или синонимни, се срещат не особено често, но затова са много характерни: тежко и горко, голи и боси, жедни и гладни, мир и тишина, плач и ридание, скръб и печал. Устойчиви изрази – ни лук яли, ни на лук дихали; до шуш грабнаха; доколе робство ще да теглите?; Нити за тежки теглим грехове; камен притъкнения, майки исках да им разплача.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изводите, които могат да се направят, са, че лексикалните пластове в поемата „Горски пътник“ не само че съдържат църковнославянизми, които архаизират езика, но и чрез словотворчеството на Г. С. Раковски се откриват архаични значения и думи, образувани по църковнославянски образец, което в смислово отношение е вид „етимологизация“, тоест, открива по-стари значения или смесени форми, което също допринася за старинното звучене на лексиката. Значението на лексиката в „Горски пътник“ на Раковски не е достатъчно открито, нито оценено, въпреки големия брой изследвания. Ролята на поемата за създаване на поетична лексика е огромно. За отбелязване е и чистотата на езика на твореца, с много малки изключения, той е български по произход, дори заемките му преобладаващо са от сръбски (славянски език). За съжаление църковнославянската лексика, както и промените, които е извършил чрез словотворчеството си Раковски, трудно се изследват и разбират. Едно просто сравнение на езика на поемата с откъслечи напр. от „Автобиографично писмо до Иван С. Иванов“ разкрива архаичното звучене на поетическия текст.

А аз се оттеглих в село Котел, месторождение мое, и тамо стоях почти 4 месеци съкрит, занимаещ се в едно българско народно списание, поема „Горский пътник“, за кое по-долу ще говоря.

Приятелю, не мисли, че аз искам да ти се представя тук важно лице с тия моя исторически сказания и че не познавам колко е трудно да пише човек сам за себе си. Аз съм далеч от тая мисъл.

Макар че словотворчеството му не се отличава по принцип от този процес, характерен за Възраждането, съпоставен с предходници и следходници, неговото място е възлово, най-вече чрез словотворчество, което твори смесен тип по форма и значение лексика. Ако у Неофит Бозвели например преобладават църковнославянски форми, у Никола Козлев стилизация според фолклорни образци, то Георги Раковски залага основите на поетичния речник чрез широко разгънатия процес на словотворчество, въпреки архаизиращия ефект, който не само постига, но и който търси. Само един пример - у Раковски срещаме епитет морен, твърде типичен впоследствие за поетическия речник. В по-общия контекст на словотворчеството през Възраждането Раковски не е изключение, защото това е периодът наистина на креация, на свободно творене, който може да бъде съпоставен с Европейския ренесанс. Впоследствие езикът се нормализира и поради стандартизацията словотворчеството само частично се прилага в поезията.

Към извода, че архаизиращият ефект в творчеството на Г. С. Раковски не е достатъчно изследван, достига Ст. Георгиев, който отбелязва архаизиращата и индивидуализиращата стилизация в поемата „Горски пътник“ (Георгиев, 1971, с. 521).

ЛИТЕРАТУРА

Баева, А. (2009). Код, жанр и стил в новобългарската литература от XIX век. Силистра: Ритг.

Георгиев, Ст. (1971). Езикът на Г. С. Раковски като обект на лингвистичната наука. - Български език, № 6, с. 515-522.

Михайлова, Е. (1970). За характера на лексиката в „Горски пътник“ – В: Известия на Института за български език, кн. XIX, с. 605-612.